

РЕЦЕНЗИЯ

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.8. Икономика по докторска програма „Икономика и управление (туризъм)“, с автор Елена Федоровна Лукьянова и научен ръководител - доц. д-р Петя Иванова Тонева

Тема на дисертационния труд: „ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА SPA и WELLNESS ТУРИЗМА В РЕПУБЛИКА ЛАТВИЯ“

от доц. д-р Мария Станкова, ЮЗУ „Неофит Рилски“, Стопански факултет, член на научно жури, определено със заповед № 531 от 26.06.2019 г. на Ректора на Стопанска Академия „Д. А. Ценов“ – Свищов

I. Справка за кандидата:

Елена Федоровна Лукьянова е докторант към катедра „Икономика и управление на туризма“ при факултет „Производителен и търговски бизнес“ на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов, в област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки, ПН 3.8. Икономика, научна специалност „Икономика и управление (Туризъм)“. Елена Лукьянова е родена през 1960 г. През 1983 г. завършва Латвийския държавен университет в Рига, с професионална квалификация – Магистър по история. През 1995 г., след обучение в Авиационния университет в Рига получава магистърска степен по икономика. Професионалният си опит Е. Лукьянова развива от 1988 г.; към момента е ръководител на отдел "Управление" на Института по информационни системи в Рига, Латвия. Владее латвийски и английски езици.

В периода 2013-2018 г. Е. Лукьянова е работила по три международни проекта, финансирани от програма Tempus, Европейския социален фонд и Великотърновския университет „Св. Кирил и Методий“.

II. Обща оценка на представения дисертационен труд и извършената научно-изследователска дейност:

Дисертационният труд, представен от Лукьянова е разработен под научното ръководство на доц. д-р Петя Иванова Тонева и е посветен на **актуална и перспективна**

за туризма тема, специално фокусирана върху потенциала за развитие на SPA и WELLNESS туризма в Латвия. По отношение на структурата и съдържанието на дисертационния труд следва да се отбележи, че същият се състои от въведение, три глави, общ изводи и предложения, заключение, използвана литература и приложения.

Дисертационният труд е с обем от 261 страници компютърно набран текст, от които 230 страници са основен текст; на 15 страници е представена библиографската справка, в която 32 са литературните източници на латиница, 45 на кирилица, 117 са интернет ресурсите. Подборът и боравенето с библиографския апарат показват отговорно проучване, проведено от докторанта на научните достижения в областта, която изследва, както и способността му да изразява и аргументира позиция по отношение на тях. Цитиранията са коректни, съгласно установените стандарти. Обемът на приложенията - 6 на брой, е 15 страници и включва графични изображения и представяне на продуктите предложения на избрани латвийски хотели и спа центрове, както и SWOT анализ на сектора SPA и Wellness туризма в Латвия. В труда се съдържат общо 25 фигури и 29 таблици.

Оценката ми за така представената структура на дисертационния труд е положителна. Според мен, в този си вид, демонстрира **стремеж да се отговори на изискванията за композиционна цялостност и съразмерност** на отделните части на разработката. Също така, считам, че в обема ѝ, изследваната тематика е добила завършеност, като са обхванати основните теоретични, методологически и приложни аспекти.

По процедурата са представени общо 6 публикации – 3 статии в реферирани международни периодични издания и 3 доклада, представени на международни научни конференции, от които 3 са самостоятелни и 3 – в съавторство. Авторефератът по дисертационния труд е с обем от 54 страници и отразява коректно изследването. От Справката за изпълнение на минималните национални изисквания за придобиване на ОНС „Доктор“ в съответната област е видно, че същите са напълно покрити.

III. Оценка на съдържанието по отделните части на дисертационния труд:

По отношение на Въведението:

Въведението на дисертационния труд представя актуалността на изследваната проблематика в контекста на нарастващото търсене на SPA и Wellness туризъм в световен мащаб, което предпоставя необходимост от приемане на ефективна стратегия за развитие на туристическите дестинации. В конкретиката на изследване е поставена

Латвия като SPA и Wellness дестинация. И както авторът подчертава, ключов елемент в този процес е преодоляването на разликата между нарастващите очаквания на SPA и Wellness туристите и реалностите на този пазар в Латвия. В тази посока е аргументирана **работната хипотеза** на дисертационния труд, предполагаща, че Латвия има необходимите предпоставки за развитието на SPA и Wellness туризма, но за да се гарантира това развитие, е необходимо ефективно сътрудничество на всички заинтересовани страни.

Обект на изследване е именно SPA и Wellness туризма в Латвия. **Предметът на изследването** е ориентиран към проучване на: националните и международни системи за регулиране на SPA и Wellness туризма, които се проявяват в секторно ориентираната нормативна уредба в Латвия, както и дейността на професионалните организации на глобално, регионално и национално ниво и на предприятията в сектора на SPA и Wellness. **Основната изследователска цел на дисертационния труд** е да се определи текущото състояние и перспективите за развитие на SPA и Wellness туризма в Латвия и да се разработят предложения за устойчиво развитие на този сектор на туристическата индустрия. От така определената цел, са изведени и петте основни изследователски задачи на дисертацията.

Във Въведението се съдържа още описание на методологията, информационното осигуряване, научната новост и основните положения, застъпени и представени в дисертацията, както и резултатите от апробацията на теоретическата и практическа значимост на изследването.

Използваният в дисертационния труд **инструментарниум**, включва преди всичко набор от теоретични и емпирични методи на изследване: като историческия, сравнителен и критичен метод, както и методите на наблюдение, индукция и дедукция (като основа на теоретичното изследване) и метода на бенчмаркинга – по отношение на практическата част. С цел декомпозиране на пазарната позиция на Латвия като SPA и Wellness дестинация е приложен метода на SWOT-анализ. Подбраният от докторанта инструментариум се подчинява на определено вътрешно взаимодействие. Съвкупността от подходи и методи съответства на спецификата на изследване, като е ориентирана към обхващане на възможностите за изпълнение на поставените задачи и реализиране на основната цел на изследването.

В общ план може да се приеме, че **предмета, обекта и основната цел на изследването, както и изследователските задачи са ясно формулирани**, при все че по отношение на предмета и обекта дефиницията би могла да бъде по-прецизна.

По отношение на Глава Първа – Изследване на теоретичните аспекти на същността и характеристиките на SPA и Wellness туризма:

Главата е структурирана в четири параграфа: 1.1 Проучване на проблемите на терминологията и типологията на здравния туризъм; 1.2 Определяне същността на концепцията за SPA (с три подпараграфа); 1.3 Идентифициране същността на концепцията за Wellness; 1.4 Изследване на теоретичните подходи към понятията за SPA и Wellness туризма. В края са направени обобщения под формата на Основни изводи.

Глава първа на дисертационния труд представя авторовото изследване върху терминологичния апарат на темата във връзка с релациите между понятията *здравен туризъм*, *медицински туризъм*, *SPA туризъм* и *Wellness-туризъм*. След изясняване на спецификите, са представени подходящи дефиниции на компонентите на здравния туризъм – фиг. 1.8, които да се приложат в латвийския закон за туризма, с оглед преодоляване на несъответствия и съществуващи пропуски по отношение на утвърдената терминология.

По отношение на Глава Втора – Методологични основи на дисертационното изследване и изследователски методи:

Глава втора е структурирана в четири параграфа: 2.1 Теоретични методи за изучаване на SPA и Wellness туризма; 2.2 Методи за експериментално изследване на SPA и Wellness туризма; 2.3 Емпирични, теоретични или общи логически изследователски методи; 2.4 Бенчмаркинг като метод за изследване на перспективите за развитие на SPA и Wellness туризма в Латвия. Включва и Основни изводи по втора глава.

Изяснявайки методологията на изследване, в главата авторът се придвижва от абстрактното към конкретното, и осигурявайки го систематично, проучва външния пазар на SPA и Wellness туризма в Латвия. Приема за субект на туристическата система туриста с неговите нужди, а за обект - туристическа територия, която характеризира пространствено системата на туризма.

За целите на експерименталното изследване на SPA и Wellness туризма в Латвия, авторът избира метода на десктоп изследване и събира, обработва и анализира вторичната информация. За да изясни съществуващите проблеми в развитието на SPA и Wellness туризма, провежда интервюта със заинтересовани страни: представители на SPA и Wellness асоциациите на Латвия, ръководители на предприятия, държавни и общински структури. Същевременно, с цел изясняване на проявленията на външни и вътрешни фактори провежда SWOT-анализ за SPA и Wellness туризма в ЕС и Латвия.

Перспективите за развитие на SPA и Wellness туризма в Латвия са изведени чрез метода на бенчмаркинг. Авторът разработва модел за бенчмаркинг сравнение (табл. 2.6), въз основа на събиране на данни по бенчмаркинг показатели, откриване на пропуски, идентифициране на проявления на фактори и процеси, с цел разработка на предложения по отстраняване на пропуските, с оглед на бъдещо повишаване на конкурентоспособността. Задават се предпоставки за провеждане на бенчмаркинг за два латвийски SPA и Wellness хотела: ESTONIA Resort Hotel & Spa и Baltic Beach Hotel.

По отношение на Глава Трета – Проучване на сектора на SPA и Wellness туризма в Латвия и определяне на перспективите за неговото по-нататъшно развитие:

Главата е структурирана в три параграфа: 3.1 Проучване на тенденциите в развитието на SPA и Wellness туризма (с три подпараграфа); 3.2 Проучване на SPA и Wellness туризма в Латвия (с два подпараграфа); 3.3 Бенчмаркингово сравнение на предлаганите услуги в Estonia Resort Hotel & Spa и Baltic Beach Hotel & SPA; Общи изводи към глава трета.

Глава трета навлиза в по-големи детайли по отношение на тенденциите в развитието на SPA и Wellness туризма на световно ниво (по данни на Global Wellness Institute), ЕС и Балтийските страни (по данни на Global Wellness Institute, UNWTO и WEF). Акцентът е поставен върху сектора на SPA и Wellness туризма в Латвия, чрез фокусиране върху регулаторната рамка и латвийската държавна политика, регионалните аспекти на развитието на SPA и Wellness туризма. Чрез съпоставка на данни от Индекса за конкурентоспособност на пътуванията и туризма за Балтийските страни за 2017 г., се констатира, че държавната политика на Латвия по отношение на туризма, включително здравния, следва да бъде насочена към решаване на проблема с недостатъчната конкурентоспособност на латвийския туристически продукт. В посока към установяване на възможности за бъдещо възходящо развитие, разработеният във втора глава бенчмаркинг модел е апробиран в двата избрани комплекса, като е направен сравнителен анализ на предлаганите услуги. На тази база, авторът предлага модел на устойчиво развитие на SPA и Wellness туризма в Латвия – фиг. 3.14, който счита за реалистичен и съобразен със специфики на икономическо развитие на Латвийските региони.

В тази глава авторът също така дава предложения на ниво държавна политика, местно, регионално ниво, професионални организации и предприемачи, ориентирани

изцяло към подобряване на перспективите за развитие на SPA и Wellness туризма в Латвия.

Заклучението е кратко по обем. На фона на обема и съдържанието на предложения за рецензиране дисертационен труд, тази заключителна част би била напълно завършена, ако съдържаще прецизиране на направените констатации, включени в общите изводи към всяка глава. Поставянето преди заключението на част, обозначена **Общи изводи и предложения**, до голяма степен дублира традиционната роля и значение на заключителната част.

IV. Оценка на научните и практически резултати и приноси на дисертационния труд:

След като се запознах с разработения от Е. Лукьянова дисертационен труд, считам, че най-общо в него могат да бъдат отбелязани следните научно-приложни приноси:

1. Подробно е проучена актуалната европейска и латвийска нормативна уредба и рамка по отношение на SPA и Wellness туризма;
2. Предложени са собствени дефиниции на понятията SPA и Wellness във връзка със здравния туризъм;
3. Определени са някои основни насоки за устойчиво развитие на SPA и Wellness туризма в отделните региони на Латвия;
4. Направен е бенчмаркинг анализ по разработена от автора последователност от стъпки, обединени в модел;
5. Проведено е самостоятелно изследване, което е предпоставило направените в дисертационния труд изводи и е подпомогнало представянето на модела за усъвършенстване на структурата за управление на туристическия сектор в Латвия – фиг. 3.12.

Така изведените научно-приложни приноси на кандидата приемам за дело на **негови самостоятелни и целенасочени научни търсения, които доразвиват в теоретичен и практически аспект съществуващото научно познание** в сферата на тематичната ориентация на дисертационния труд.

V. Критични бележки, препоръки и въпроси:

Във връзка с рецензирания дисертационен труд могат да бъдат отбелязани и редица **пропуски**, по-значимите от които се отнасят до не пълно изясняване на същността на някои понятия, както и връзката между тях, както и до не достатъчно прецизно използване на илюстративните материали. Това е особено видимо по отношение на един важен според мен, но не изведен ясно принос, а именно – предложеният от автора модел за усъвършенстване на структурата за управление на туристическия сектор в Латвия – фиг. 3.12. Но, определено тези пропуски могат да бъдат преодоляни в бъдещата работа на докторанта, с постигане на по-задълбочено запознаване с разработки, разглеждащи фундаментални за теорията на туризма, качеството и устойчивостта въпроси. Донеснати са също така незначителни технически и стилистично-езикови неточности.

Разбира се, направените бележки нямат съществено отражение върху качествата на дисертационния труд. Считам, че той представлява оригинално и достатъчно задълбочено изследване.

Заклучение:

Обобщавайки констатациите, направени при рецензирането на дисертационния труд по процедурата за публична защита за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в ПН 3.8. Икономика по докторска програма „Икономика и управление (туризъм)“ на ЕЛЕНА ФЕДОРОВНА ЛУКЪЯНОВА считам, че са съобразени предвидените в ЗРАСРБ, Правилника за приложението му и утвърдените правила на Стопанска Академия „Д. А. Ценов“ – Свищов за прилагане на ЗРАСРБ изисквания, както и са представени научно-приложни резултати.

Заклучението ми е, че докторантът е положил сериозни усилия по разработването на труда: проучил е теории и добри практики и е провел самостоятелни научни изследвания. Общата ми крайна оценка за качествата на представения дисертационен труд е **положителна**. Това е и основание да препоръчам на уважаемите членове на Научното жури да гласуват за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“ на докторант ЕЛЕНА ФЕДОРОВНА ЛУКЪЯНОВА.

гр. Благоевград
15.07.2019 г.

Рецензент:


(доц. д-р Мария Станкова)